

**DIMITRIJE BUŽAROVSKI, UVERTIRA OP. 54 I ČETIRI
SIMFONIJE: FANTASIA QUASI UNA SINFONIA OP. 4,
SIMFONIJA ROĐENJE SLOBODE OP. 9,
TECHNOSYMPH OP. 42, VOKALNA SIMFONIJA OP. 53**

Skoplje: Fakultet muzičke umetnosti, 2021. (elektronsko izdanje)

ISBN 978-9989-2381-6-1

Viktorija Kolarovska-Gmirja

Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ u Skoplju
Fakultet muzičke umetnosti
v.kolarovskagmirja@fmu.ukim.edu.mk

Primljeno / Received 11. 10. 2021.

Prihvaćeno / Accepted 25. 11. 2021.

Trena Jordanoska

Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ u Skoplju
Fakultet muzičke umetnosti
t.jordanoska@fmu.ukim.edu.mk

Druga u nizu kapitalnih monografija u kojima kompozitor i naučnik Dimitrije Bužarovski razrađuje sopstveni kompozitorski opus, posvećena je njegovim simfonijama i Uvertiri. U njoj autor uvodi u svoju stvaralačku laboratoriju, praveći iscrpnu analizu dela koja su opsežna, složena i međusobno povezana po veličini poduhvata, predstavljajući vrhunac kompozitorske tehnike. S druge strane, Bužarovski je obuhvatio širi kontekst, počevši od ljudskog i stvaralačkog sazrevanja samog autora, sve do opsežne panorame imena, događaja, zbivanja, na jedan ili drugi način vezanih za nastanak i dalje oživljavanje ovih kompozicija. S obzirom na opsežni materijal, impresionira činjenica da se ova knjiga pojavila za manje od godinu dana nakon objavljivanja knjige *Od Šećerna do Despina* (2020). Dinamiku nastajanja ovih monografija sledi i paralelno prenošenje partitura u digitalni format, a one napisane u starijim muzičkim procesorima (kao na primer *Mosaic*) autor prenosi i uređuje u danas aktuelnom softveru (što nimalo nije lako pogotovo kad su u pitanju partiture za simfonijski orkestar).

Monografija je napisana na 291 strani, opremljena je sa 18 fotografija i 383 primera koji su razrađeni korišćenjem sistema za analizu muzičkog dela izloženog u knjizi (udžbeniku) autora *Uvod u analizu muzičkog dela* iz 1996. godine (knjige su dostupne na <http://buzar.mk/>). Ovde, kao i u *Uvodu*, za jednu od bitnih kategorija za tumačenje forme dela, autor razmatra *prelaznost*, odnosno višeznačnost oblika za koju kaže da je „intencionalna zbog mogućnosti različitih doživljaja tokom

ponovljenog slušanja dela, a takođe je deo kompozitorovog istraživanja“ (str. 236). U *prelaznosti* možemo naći definiciju i ovih njegovih monografija na granici između kompozitorskog i muzikološkog opusa.

Knjiga je, kao i prethodna, organizovana u dve velike celine – o okruženju u kome su dela nastala i o njihovim muzičkim karakteristikama. Poslednje stranice sažimaju sadržinske materijale (motive, teme, figure i pasaže) za svako obrađeno delo. I ovde autor kritički posmatra svoja dela i njihova izvođenja. Na jednom mestu možemo pronaći razloge zbog kojih se odlučuje na takav korak: „Čak i oni koji imaju znanje i pripremu za analizu muzičkih oblika moraće da se potrudu da dođu do prepoznavanja segmenata forme“ (str. 101). Analitički pogled otkriva slojeve dela i njihovu duboku povezanost. Oni su isključivo u domenu autora i nikada ne bi bili otkriveni da on nije prosledio svoj rad i zapisao saznanja sa ove pozicije.

Kao što smo naveli, četiri simfonije i Uvertira povezani su najpre po veličini oblika, jer je pisanje sonatnog ciklusa, prema Bužarovskom, na vrhu kompozitorske tehnike i znanja. Saznajemo da se „otvaranje novih izvora za dalje crpljenje“ dogodilo upravo kroz ovo njegovo najobimnije stvaralaštvo u kompozitorsko-tehničkom i orkestarskom smislu. Autor više puta govori o postavljanju *modela* u kompozitorskom zanatu, nešto što će se ponoviti kroz analizu čitavog opusa, bez obzira na razlike u modelima na površinskom nivou.

Autor iznosi niz zaključaka o kompozitorovoj inspiraciji kao „prerađenoj verziji onoga što je kompozitoru dostupno u njegovom muzičkom i zvučnom okruženju“ (str. 76), za sonatni oblik, odnosno da se „sonatni ciklus ne piše u brojevima manjim od 100 taktova“ (str. 43), za izgradnju velikih oblika od više malih materijala, kao i upotrebu malog broja gradivnog materijala koji se ponavlja u različitim verzijama tokom čitavog ciklusa (str. 43), za savladavanje kompozitorskih postupaka kroz koje su delovi utkani jedan u drugi i potiču jedan od drugog (str. 135) i tako dalje. Kompozitor je takođe predstavio princip rada postavljanjem koncepta formalnog okvira, i dalje ostavljajući materijal da vodi u nekim drugim pravcima koji prvobitno nisu bili planirani (str. 42).

Autor izvlači zajedničke crte kompozicija. Simfonije i Uvertira napisane su u periodu od 35 godina, koji je podelio u dve vremenske i stilske kompozitorske faze: Prva (1973) i Druga simfonija (1979) pripadaju prvom važnom periodu njegovog života i rada (ove simfonije su završene u autorovoj 20. i 23. godini), dok ostala razrađena simfonijska dela (1997, 2006/2008, 2007) uslovno pripadaju drugom većem periodu.

Postupci karakteristični za Prvu i Drugu simfoniju sažeti su po redosledu pisanja stavova, jasnoći formalne strukture, monotematizmu u čitavoj simfoniji, dominantnom prisustvu prekomerne kvarte/umanjene kvinte, proširenom tonalitetu tretiranog kao rad sa tonalnim centrima, građenjem složenih akorda sa superpozicijom terce, građenjem akorda sa superpozicijom kvarte, klusterske akorde, obilnom upotrebom polifonije ne samo kao imitacije već i u smislu inverzije osnovnih

gradivnih materijala, maksimalnom i racionalnom korišćenju svih instrumenata u orkestru (str. 134–135). U knjizi je otkrivena povezanost motiva kroz različita dela, npr. prekomerna kvarta u *Šćernoj prići*, Sonatini i motivu Druge simfonije, česta upotreba ritmičke fature *secco* akorada, upotreba metra 3+3+2 i bitonalnih kvin-takorda.

Period od *Technosymph* do *Vokalne simfonije* (koja se graniči sa oratorijumom, jer je glas vodeći instrument) i *Uvertire* obeležen je promenama u kompozitorovom muzičkom jeziku, uvođenjem onoga što on naziva „multistilistikom“ i „multižanrovstvom“, preradom u *neoverzije* skoro svih stilova od baroka do impresionizma, dodatno protkanim folklorom kao neiscrpnom riznicom, džezom, rokom i *tehno*-stilom i njihovom preradom i promenom sve dok ne steknu (opet *prelaznost*) potpuno novo muzičko značenje. *Ritmičnost* (sinkopiranost) je izdvojena kao jedna od glavnih obeležja *Vokalne simfonije*, dok je *prekid* karakteristika *Uvertire*. Nešto što je veoma važno za umetničku praksu i pripremni rad dirigenata su postepene i vrlo jasno izložene analize. Sam autor kaže da bi analize „trebalo da pomognu u tumačenju kreativnih procesa i dodatno pomognu izvođačima“ (str. 102).

Paralelno sa muzičkom analizom, ovde se autor poziva na niz događaja iz šireg društvenog i muzičkog okruženja. U celom tekstu prožimaju se autorova razmišljanja o opštim estetskim, istorijskim i drugim pitanjima iz oblasti muzičke umetnosti, njenom aktuelnom stanju i perspektivama, što izaziva poseban interes za čitanje i upoznavanje sa stavovima ovog velikog stvaraoca i naučnika. Izdvajanje teksta malim slovima predstavlja „prozore“ koji osvetljavaju razna teorijska pitanja, kompozitorske uticaje, asocijacije izazvane naslovima kompozicija; to su i mesta za odmor od muzičko-analitičkog razmatranja. U njima autor otkriva potpuno nepoznate ili zaboravljene događaje, kao što su oni sa Simpozijuma o polifoniji u balkanskom folkloru (Tirana, 1989). Ima i takvih priča koje je autor doznao od drugih, koje je često prepričavao kolegama i studentima i davao ih kao primere, ali nigde nisu zapisani. *Verba volant, scripta manent*.

Treba imati na umu da četiri simfonije i *Uvertiru* prati niz drugih neispisanih događaja i neobjavljenih podataka vezanih za njihovo stvaranje i izvođenje, za odnos publike i kritike. Na primer, ne pominje se izuzetan osvrt na izvođenje *Vokalne simfonije* muzikološkinje Aleksandre Paladin (u *Vokalnoj* ona prepoznaje „zvučnost sadašnjeg vremena“), kao centralni događaj “Niških horskih svečanosti” u 2008. godini (njeno viđenje zasnovano je isključivo na slušanju premijernog izvođenja). Takođe se ne pominju odjeci u američkoj kritici povodom izvođenja *Uvertire* na Muzičkom festivalu u Koloradu 2007. godine. S druge strane, veliki deo onoga što (je) predstavlja(lo) uticaj na izvođenja (na jednom mestu je upotrebio reči „sistem ličnih odnosa i nestrpljenja”), ovde je prećutano.

Ova knjiga u mnogim delovima svedoči o istoriji Fakulteta muzičke umetnosti u Skoplju i Beogradu, u domenu nastave kompozicije. Autor je prvi diplomirani student kompozicije Fakulteta muzičke umetnosti u Skoplju (prof. Tomislav Zo-

grafski, 1972), u njegovoj matičnoj kući gde je bio profesor i dekan, a magistrirao je na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu (prof. Enriko Josif, 1976).

U međuvremenu, neumorni stvaralac Bužarovski je objavio još dve knjige iz serije monografija, za svoje koncerte (avgust, 2021) kao i za oratorijume i kantate (septembar, 2021), što su najnovija dostignuća koja obogaćuju naučnu misao u Makedoniji i šire.